

Tor Norseth har mye på hjertet. Men av og til får han ikke frem et ord.

Intervjuet: Tor Norseth

Doktor Stockmann

Statens arbeidsmiljøinstitutt, STAMI, har vært Tor Norseths arbeidsplass i 43 år. Den røde murbygningen på Majorstua ligger innhyllt i regntung dis. Inne på kontoret til den tidligere direktøren og forskningssjefen er det lyst og trivelig. Seks gutteansikter smiler fra PC-skjermen.

– Det er barnebarna, sier Tor Norseth med dårlig skjult stolthet i stemmen. Jeg har to døtre og en sønn, alle har fått to gutter. Her er vi på Kolsåstoppen.

– Og hvem titter frem bak datamaskinen?
– Det er Lenin.

– Hva gjør han her?

– Jeg stemte kommunistpartiet en gang i tiden. Senere har jeg svingt i alle retninger, politisk sett. Det er egentlig Marx som burde ha stått her, eller kanskje en skulptur av far.

– Hvorfor det?

– Yt etter evne, få etter behov, lød min far. Han var prestesønn, gjennombaraka ateist og medlem av Ny Dag. Som min far er jeg rasjonalist, overbevist darwinist og fremtidsoptimist. Gamle Øverland hadde helt rett da han sa at kristendommen er den sjuende landeplage. Vi må kvitte oss med religionene og erstatte dem med vitenskap og kunnskap.

– Sterke meninger!

– Ja. Av og til kan det bli ubehagelig.

I alle fall holder jeg liv i forsamlinger. Jeg blir så engasjert, jeg trekker meg selv opp.

– Så Lenin står her for å provosere?

– Klart det. Jeg har forresten Aristoteles her et sted også. Mennesket er et rasjonelt dyr, sa Aristoteles. Jeg er helt enig.

En folkefiende

Tor Norseth har holdt hender med LO på Sørøya og sunget arbeidersanger. Han har vært i gruver, smelteverk, aluminiumsverk, på skipsverft, maleverksted og plastbåt-fabrikker. Han har snakket med bedriftstopper, industriarbeidere og fagforeningsledere. I 2005 fikk han Kongens fortjenstmedalje i gull for sin innsats for norsk arbeidsmiljø. Tor Norseth ledet Yrkes-

hygienisk institutt fra 1970 og frem til omorganiseringen i 1984 da instituttet fikk navnet Statens arbeidsmiljøinstitutt.

– På 1970-tallet var arbeidsmiljøet på dagsordenen overalt. I 1976 fikk vi ny arbeidsmiljølov. Jeg satt i komiteer og møter dagen lang og hadde stor innflytelse. Da fulgte jeg min fars stemme, som sa at det er min plikt å bruke min kunnskap til å gjøre noe for samfunnet.

– Hva gjorde du?

– Jeg sørget for å etablere et uavhengig og sterkt meningsberettiget institutt i arbeidsmiljøsammenheng. Jeg holdt god distanse til populistiske politikere og kjørte knallhardt på at den utøvende enhet må være skilt fra den utredende enhet. På et tidspunkt ønsket Arbeidstilsynet at Yrkeshygienisk institutt skulle bygges under samme tak som departementet, men jeg sa plent nei. Jeg ville ikke ha samme adresse eller samme telefon som tilsynet.

– Det sies at taket blåste av skolen i Strinda den natten du ble født.

– Ja, visstnok. Og når vinden tar fart fra Grønland, står en firkantet vannsøyle inn gjennom lufteluka på legekontoret i Bø i Vesterålen. Dit dro jeg og kona mi, Kari, i turnus. Hun er sykepleier, så da 36 pasienter satt og ventet på meg første dag på legekontoret var det hun som reddet meg. Fra den dagen av var hun min assistent. Hun har for øvrig fått lide litt.

– Lide?

– Jeg er så egenrådig. Og så har jeg gått voldsomt opp i jobben min. Det var mange harde konfrontasjoner her da jeg var sjef. «Du må legge bånd på deg, Norseth,» fikk jeg ofte høre. Som forsker og kunnskapsformidler sier jeg akkurat hva jeg vil, svarte jeg. Akkurat hva jeg vil!

– Skremmer du folk?

– Av og til. Det var nok noe av grunnen til at da instituttet ble omorganisert i 1986, ble jeg ikke engang tatt med på råd. De opprettet en ny stilling til meg som forskningsdirektør. Jeg var for sterk.

– Syntes du det var urettferdig?

– Ja, hvisker professoren. Jeg ble deprimert. Det tok meg et par år å komme over det. Etterpå bestemte jeg meg for å konsentrere meg om forskningen min, men jeg var i alle fall senere med på å forhindre at Arbeidsmiljøinstituttet ble et aksjeselskap.

– Hvis jeg sier «en folkefiende», hva sier du da?

– Da sier jeg at min stjerne, doktor Stockmann, er et ideal.

Talevansker

Det er ironisk at en mann som er så veltalende ikke fikk frem et ord da han var gutt.

– Jeg stammet forferdelig. Jeg torde ikke gå i butikken, jeg kunne ikke ta telefonen. Det var grusomt.

– Stammer du fortsatt?

– Av og til hvis jeg blir nervøs. Men jeg liker å opptre! En gang holdt jeg et foredrag på en time i Grieghallen for 500 mennesker uten manus. Min viktigste opptreden hadde jeg i 7. klasse. Jeg skulle snakke om modellfly på sommeravslutningen, og det viste seg å bli noe av det viktigste jeg har gjort i mitt liv. Det var nemlig det første skrittet på veien mot kontroll over stammingen.

Kvikksølv i kattene

Tor Norseth er kanskje den nordmannen som kan mest om kvikksølv. Han har forsket på kvikksølvets biologiske effekter og kvikksølvforurensning siden 1965. I den prisbelønnede doktorgraden som han tok på Rochester University, Upstate New York, viste han at kvikksølv gjennomgår enterohepatisk resirkulering hos rotter og derfor skilles svært langsomt ut.

– De verste tilfellene av kvikksølvforgiftninger har vært sett i Minamata og Nigata i Japan. Japanerne fant ikke årsaken til Minamatasyken før de lokale kattene ble syke. Da fant de ut at fisken var full av kvikksølv. Har du lest *Alice in Wonderland*?

– Ja?

– Hattemakeren i Lewis Carrolls klassiker

Tor Norseth

Født 23. mars 1936 i Strinda

- Cand.med. 1960
- Direktør Yrkeshygienisk institutt, senere STAMI 1970
- Forskningsdirektør STAMI 1986–2000
- Overlege STAMI 2000–06
- Dosent 1972, professor i forebyggende arbeidsmedisin 1985
- Bedriftslege 1973–2006
- Kongens fortjenstmedalje i gull 2005
- Leder Regional etisk komité (REK) Sør B 2006

Foto Kari Tveito

er kvikksølvforgiftet. Boken er skrevet i 1865, og på den tiden brukte de kvikksølv-salter til å behandle hårene som skulle bli filt. Hattemakerens symptomer er en glimrende klinisk beskrivelse av en kvikksølv-forgiftning.

– Mange tannlegeassistenter frykter at de er blitt kvikksølvforgiftet. Hva tror du?

– Kvikksølv i arbeidslivet har gitt masse skader, i kloralkalifabrikker og all industri som brukte kvikksølv. En og annen tannlegeassistent kan også ha blitt skadet. Problemet er at tidlige symptomer på forgiftning er plager som er svært utbredt i normalbefolkningen: hodepine, slapphet, konsentrasjonsvansker. Derfor vil mange som har vært eksponert, begynne å lure på om de er blitt syke av kvikksølv når mediene fokuserer på dette – selv om plagene kan ha andre årsaker.

Når blir farlig farlig?

Toksikologisk risikovurdering har vært en av Tor Norseths hovedinteresser i mange år.

– De kjemiske problemene i arbeidslivet har ikke forandret seg særlig mye de siste 40 årene. Det som er endret, er arbeidernes toleranse for risiko. Det er viktig å være klar over at grensen for hva som er farlig, ikke er en vitenskapelig sannhet, men et kulturelt fenomen.

– Du liker ikke skremselspropaganda?

– Jeg liker bare fakta og vitenskap. Knut Erik Tranøys *Vitenskapen, samfunnsmakt og livsform* er den viktigste boken jeg har lest. Mens man tidligere trodde at miasmer ga sykdom, er det i dag miljøet som er farlig. Det blir en farsott. Professoren i arbeidsmedisin er egentlig ikke så interessert i støv og gass.

– Slike problemer lar seg løse. De krever bare teknologi og økonomiske prioriteringer. Det testamentariske «den som ikke arbeider, skal heller ikke spise», er det jeg er opptatt av. Vi arbeider ikke for å tjene penger, vi arbeider for å fylle livet med mening.

– Er det helsebringende å arbeide?

– Ubetinget.

– Når blir arbeidsmiljøet helsefarlig?

– Dersom innholdet i arbeidet er godt, kan man trives i mange ulike miljøer. Jeg har for eksempel jobbet mye mer enn det arbeidsmiljøloven tillater – og det har gitt meg enorm glede.

– Hva med arbeidsrelatert sykdom, muskel- og skjelettplager for eksempel?

– Mye av det skyldes stress og feilbelastninger. Det bør man selvsagt gjøre noe med. Det kan også være noe galt med jobbens innhold. Da bør man få seg et annet arbeid hvis man kan.

Selv har Tor Norseth viet seg til vitenskapsetikken etter at han gikk av som professor på Arbeidsmiljøinstituttet. Fra i fjor har han vært leder for regional etisk komité, REK Sør B.

– Det er et meget spennende arbeid. Vi fordeler forskningsprosjektene i komiteen slik at man må vurdere prosjekter fra andre fagområder enn de man selv holder på med. Da må alle eksponere sin kunnskapsmangel, og vi får en fruktbar dialog omkring problemene.

Sammenbrudd

For ti år siden fikk Tor Norseths eldste datter kreft.

– Da hun ringte meg og sa «pappa, jeg har en svulst i låret», brøt jeg helt sammen. Hun måtte trøste meg. Svulsten viste seg å være et kondrosarkom, og den lot seg fjerne fullstendig.

– To år senere syklet Kirsti Birkebeieren. Hun har en vilje av stål.

– Akkurat som deg?

– Ja, det er vanskelig å forklare. Jeg tror jo egentlig ikke på fri vilje. Mennesket er som et reagensglass. Våre tanker og handlinger styres av biokjemiske prosesser i hjernen.

– Hva er det som får deg til å presse deg så hardt da?

– Jeg møter meg selv i døren der. Jeg kjenner liksom ingen grenser og bare går på

til jeg stuper. Ikke før jeg holdt på å løpe meg ut av ekteskapet sluttet jeg med maraton. Kona var lei av å plukke opp en utslitt ektemann. En gang lå Tor Norseth på plenen med generelle kramper. I New York ble han lagt på bære i Central Park og truet med innleggelse ved New York General Hospital.

– Ikke fikk jeg noen god tid i New York heller! Men jeg har løpt maraton på under tre timer, London maraton – på 2.56.20.

– Noen ting er viktigere enn å løpe fort.

– Å ja. Familien betyr alt for meg. Norseth blir blank i øynene. Han er ikke så høy-røstet nå.

– Har din datters sykdom forandret deg på noen måte?

Tor Norseth ser i gulvet. Han tripper lett med de blankpussede skoene der han sitter. Han ser nesten skamfull ut.

– Jeg er blitt soft, innrømmer han. Jeg begynner å gråte bare jeg tenker på det. Jeg er blitt glad i hverdager, takknemlig for familien. Men jeg er ikke blitt religiøs, legger han til.

Kari, Kari, ikke spark

Tip-tap-tap-ta. Er det lyden av regndråper? Nei, det er Tor Norseth som tar en vrangvending i rørospols foran kameraet. Han kan swing og slowfox og wienervals.

– Alle synes jeg er så flink til å danse bortsett fra min kone. Hun synes at jeg er stiv.

– Din kone valser opp med deg.

– Ja. Hvis jeg snakker for mye i selskaper, og det gjør jeg ofte, så sparker hun meg på leggen. Da sier jeg «Kari, Kari, ikke spark».

– Da ler vel alle?

– Det gjør de. Bortsett fra Kari da. Sier Tor Norseth og smiler.

Kari Tveito

kari.tveito@lds.no

Lovisenberg Diakonale Sykehus